

Rapport från framtagandet av en friluftspan enligt fullmäktigebeslut 2010-09-26 § 153

*Denna naturvårdssatsning har medfinansierats
genom statsbidrag förmedlade av
Länsstyrelsen i Västernorrland*

Förord

Detta dokument är en sammanfattning av det arbete som startade 2011 utifrån uppdraget att ta fram en friluftspan. Kultur- och fritidsnämnden antog redan 2006 *Idrotts- och friluftsstrategiprogrammet* och fastslog då även att en friluftspan skulle upprättas för att underlätta arbetet med friluftspanfrågor.

(Naturvårdsprogrammet 2011-2014 Kommunfullmäktige 2010-09-26 § 153)

Kommunfullmäktige gav även genom översiktsplan 2012 i uppdrag att klarlägga för vilka friluftslivsområden tystnaden är en särskild kvalitet till vilken hänsyn ska tas i planering och vid prövning av lov- och tillståndspliktiga verksamheter.

Under arbetets gång har det kommit en nationell politik för friluftslivet vars lokala tillämpning behandlas i denna rapport.

Här beskrivs hur arbetet gått till, vilka överväganden som gjorts, utgångspunkter och avgränsningar samt även resultat från de enkäter och dialogforum som legat till grund.

Denna rapport inklusive förslag till policy, strategi och riktlinjer samt en digital redovisning av områden av särskilt intresse för friluftslivet har legat ute på offentligt samråd. Rapporten i sin helhet med bilagor samt en komprimerad populärversion av kommer att läggas ut på kommunens hemsida.

Kim Nilsson

Projektledare fritidsenheten

Innehåll

Förord

Sammanfattning

1 Inledning

- 1.1 Definition av friluftsliv
- 1.2 Uppdraget
- 1.3 Utgångspunkter
- 1.4 Avgränsningar
- 1.5 Samband med annan planering

2 Arbetet med programmet

- 2.1 Enkäter
- 2.2 Delaktighet
- 2.3 Översyn av områden av särskilt intresse för friluftslivet
- 2.4 Fokusgrupper

3 Friluftslivets värden och förutsättningar

- 3.1 Natur- och kulturlandskapet
- 3.2 Nyttan med friluftsliv för människa och samhälle

4 Kommunens arbete med friluftsliv

- 4.1 Organisation
- 4.2 Skötsel av områden och anläggningar för friluftsliv

5 Den nationella friluftspolitiken

- 5.1 Tillgänglig natur för alla
- 5.2 Starkt engagemang och samverkan
- 5.3 Allemansrätten
- 5.4 Tillgång till natur för friluftsliv
- 5.5 Attraktiv tätortsnära natur
- 5.6 Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling
- 5.7 Skyddade områden som resurs för friluftslivet
- 5.8 Ett rikt friluftsliv i skolan
- 5.9 Friluftsliv för god folkhälsa
- 5.10 God kunskap om friluftslivet

Bilagor

Åtgärdsmatris
Medborgarenkät
Föreningsenkät
Samrådsredogörelse

1 Inledning

1.1 Definition av friluftsliv

Begreppet friluftsliv har sina rötter i det borgerliga 1800-talet och beskriver förhållandet mellan människa och natur i en industrialiserad värld, där allt fler bor i städer och naturen inte längre är lika starkt förknippad med överlevnad. Från att ha varit en utpräglad jordbruksnation där majoriteten bor på landsbygden börjar under 1800-talet urbaniseringen ta fart, bland annat tack vare rationellare jordbruksmetoder, näringsfrihetsförordningen och framväxten av industrier i städerna. I dag är Sverige det EU-land med högsta andel invånare som bor i mellanregioner (mitten mellan landsbygd och storstad) men är samtidigt ett av de länder inom EU där urbaniseringstakten är som snabbast. Många kommuner tappar i befolkningstillväxt till förmån för några få städer i de expansiva regionerna – den närmsta för Örnsköldsviks del är Umeå.

En följd av urbaniseringen och de ändrade levnadsförhållanden som detta medför är att vistelse i natur- och kulturmiljön är något som flyttar in i det som vi kallar fritid – det som vi gör under den tid vi själva disponerar, mellan arbete och sömn. År 1919 införs åtta timmars arbetsdag vilket enligt ett samtida flygblad ska ge mer tid att fritt disponera: "Åtta timmar verka för åtta kronors päng, åtta timmar fritt och åtta uti säng". Fritidens betydelse i Sverige växer under 1900-talets efterkrigstid, då allt fler får en markant ökad levnadsstandard. De två lagstadgade semesterveckorna från 1938 utökas i flera steg, samtidigt som bilen blir allt vanligare. 1971 blir lördagarna fria när arbetsveckan fastställs till 40 timmar och 1978 införs rätten till fem veckors semester. När vanligt folk får mer ledig tid och är mobila på ett helt nytt sätt får också friluftslivet ett uppsving. Vistelse i naturen får en ny funktion och kommer att handla om identitet, motion, avslappning, livskvalitet, äventyr och upplevelser.

Källor:

SCB Historisk statistik för Sverige, Del 1. Befolkning, 1720-1967 andra upplagan

Eurostats årsböcker 2012 och 2013

*Lena Pettersson-Forsberg, Blekinge Tekniska Högskola
Friluftsliv och naturturism*

Friluftslivet kommer också att betyda olika saker för olika människor, bland annat beroende på socioekonomiska faktorer, hur den tillfrågades relation till naturen ser ut och så vidare.

Detta innebär att man i olika tider, i olika delar av landet och i olika samhällsklasser lagt olika innebörd i begreppet friluftsliv som alltså inte är fritt från subjektiva bedömningar och åsikter. Den som "äger" definitionen laddar det med sina värderingar, vilket kan variera över tid, från ett nationalromantiskt mansideal hos borgerligheten under 1800-talet, till 1930-talets hälsoargument för att motverka osunda levnadsförhållanden och ett sätt att kontrollera allmänhetens fria tid, till den kommersialisering som på många sätt driver utvecklingen idag. Dessa förskjutningar behöver inte vara helt oproblematiska.

Ökade möjligheter till friluftsliv, kunskap och kommersialisering bidrar till korsbefruktningar mellan olika friluftaktiviteter, nya tillkommer då teknik och utrustning utvecklas kontinuerligt och påverkar själva utövandet. Även vår syn på *vart* friluftsliv utövas är föremål för förändring när gränserna i vårt medvetande, och kanske även rent *fysiskt*, för vad som är "natur" blir allt mer svårdefinierade.

Det kan vara svårt att göra gränsdragningar mellan vad som är friluftsliv och inte. Många gånger kan samma naturområde vara arena för både friluftsliv, lek, idrott, ekonomisk verksamhet och motion. Vad man ska benämna en aktivitet är många gånger oväsentligt för utövaren, utan är kanske mest intressant för de som på olika sätt ska planera för och göra avvägningar mellan dessa och andra intressen.

Begreppet friluftsliv är alltså stadd i ständig förändring och har beröringspunkter med andra politikområden, men för att ha några kriterier att utgå ifrån vid fördelningen av statsbidrag till friluftorganisationer, så följer man från statligt håll följande definition av friluftsliv:

"Vistelse utomhus i natur- eller kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling"

(förordning SFS 2003:133)

Detta är ett ganska brett perspektiv som kan rymma så vitt skilda aktiviteter som arbete i den egna trädgården, snöskovandring, promenader, vindsurfing, skridskoåkning eller matlagning i naturen. Det är samma definition som används i den nationella friluftspolitiken och det är den definition som kommer att användas här.

*Se Bilagor
Medborgarenkät för
mer information kring
vilka aktiviteter som
kan rymmas i
begreppet.*

1.2 Uppdraget

Politiska beslut

Arbetet med friluftsprogrammet utgår från två politiska beslut. Kultur- och fritidsnämnden antog 2006 *Idrotts- och friluftstrategiprogrammet* och fastslog då även att en friluftspan skulle upprättas för att underlätta arbetet med friluftsförhållanden. År 2010 upprättades ett naturvårdsprogram där kommunfullmäktige bland annat fastslog följande åtgärd:

”En friluftspan skall tas fram med beskrivningar av friluftsvärden, friluftsområden, anläggningar, aktiviteter, säkerställande, tillgänglighets och utvecklingsfrågor mm.”

(Naturvårdsprogrammet 2011-2014 Kommunfullmäktige 2010-09-26 § 153)

Uppdraget att realisera de politiska besluten har legat på Kultur- och fritidsavdelningen som organisatoriskt ligger under samhällsbyggnadsförvaltningen.

Syfte

Syftet med programmet är att ta fram ett kommunalt förvaltningsövergripande styrdokument där friluftslivsfrågor får en långsiktig, samlad och samverkande hantering utifrån tydliga, övergripande policys och strategier. Friluftsprogrammet ska fastställa kommunens centrala vilja med friluftslivet, utgöra en grund för ansvarig förvaltning i arbetet med friluftsliv och ge stöd i kommunens planering.

*Syftet med
programmet*

Deltagande i forskningsprojekt

Örnsköldsviks kommuns framtagande av ett friluftsprogram är en del i ett större forskningsprojekt som initierats och leds av Naturvårdsverket. Syftet med forskningsprojektet är att genom fallstudier erhålla en kunskapsbas för hur kommunala friluftspaner kan tas fram. Det ska resultera i en vägledning för Sveriges kommuner med en enkel framtagandeprocess av friluftspaner och även förslag på struktur och innehåll för en användarvänlig plan. Örnsköldsviks kommuns framtagande av friluftsprogrammet utgör en av dessa fallstudier.

Genom deltagandet i studien ges möjlighet till stöd i processen av projektgruppen där förutom naturvårdsverket, även boverket, skogsstyrelsen, svenskt friluftsliv och länsstyrelsen Östergötland ingår. Örnsköldsvik kommun har uppdraget att bidra med erfarenheter och vara tillgänglig för forskningen före, under och efter arbetet.

Tysta områden

Kommunfullmäktige gav genom översiktsplan 2012 kultur- och fritidsavdelningen ett uppdrag att i friluftsprogrammet klarlägga för vilka friluftslivsområden tystnaden är en särskild kvalitet till vilken hänsyn ska tas i planering och vid prövning av lov- och tillståndspliktiga verksamheter. Frågan har väckts i samband med planering för vindkraft men kan även gälla annan verksamhet som snöskotertrafik, motorbåtstrafik, täkter och dylikt.

Hur denna fråga hanterats redovisas i kapitel 2.2 *Översyn av områden av särskilt intresse för friluftslivet*.

1.3 Utgångspunkter

- Den nationella friluftspolitiken ska konkretiseras på lokal nivå
- Programmet ska innehålla policy, strategier och en handlingsplan.
- Geografiskt ska programmet omfatta hela Örnsköldsviks kommun

1.4 Avgränsningar

Aktiviteter

Anslaget i programmet är brett utifrån dess syften och utgångspunkter. Det handlar till stor del om generella inriktningar och grundläggande ställningstaganden. Att i programarbetet kartlägga och djupdyka i enskilda aktiviteter och deras utveckling är en operativ åtgärd som till stor del skulle ske på bekostnad av frågor av mer principiell art, vilka är viktiga att slå fast innan man tittar på enskildheter. Därför finns dessa delar inte med i programskrivningen, annat än som exempel. Den förslagsmatris som ligger som bilaga till dokumentet innehåller förutom de delar som ska antas politiskt en del med mer konkreta åtgärder som beslutas på förvaltningsnivå. Här ligger förslag som handlar om kartläggning av aktiviteter, behovsanalys samt att tillsammans med föreningsliv, skola och allmänheten ta fram ett förslag på aktivitetsutveckling.

Motoriserat friluftsliv

Nationellt diskuteras om framförandet av motorfordon kan klassas som friluftsliv och det görs ibland en distinktion mellan att framföra motorfordon som en aktivitet i sig och att transportera sig till en plats för friluftsliv. Det är inte en fråga som kommer att behandlas här. Vad gäller framförandet av motorfordon i terräng eller på vatten – oavsett fordonstyp - regleras det av ett antal lagar och förordningar samt Naturvårdsverkets allmänna råd som ger vägledning till hur dessa ska tolkas. Det finns skäl till en kommunal planering för det motoriserade friluftslivet om det står i konflikt med andra intressen eller riskerar att störa/förstöra viktiga värden och om lagar och förordningar inte räcker till. En sådan planering kan handla om lokala trafikföreskrifter eller särskilda regler inom ett speciellt område för att förhindra negativ påverkan på mark, vegetation, djurliv eller friluftsliv. En annan del kan vara att med olika medel styra framförandet av motorfordon till områden där det inte medför olägenhet ur sådan allmän synpunkt eller ur naturvårdshänseende. Skoterleder är ett exempel på sådan styrning av framförande av snöskoter på snötäckt mark. En kommunal planering för det motoriserade friluftslivet är komplex och innebär en fördjupning som inte ryms inom uppdragets ramar och kommer därför inte att behandlas i programmet. Det ska ändå nämnas att det är viktiga frågor. I Örnsköldsvik är både båt och snöskoter viktiga medel för att människor ska kunna ta sig ut i natur- och kulturlandskapet.

1.5 Samband med annan planering

De politiska besluten i kommunfullmäktige och kultur- och fritidsnämnden är styrande för arbetet med programmet, vilket är avsett att behandla friluftslivet och inte det som omfattas av kommunens övriga planering. Dock har friluftslivet beröringspunkter med en mängd andra områden som exempelvis folkhälsopolitiken, naturvårdspolitikerna, miljökvalitetsmålen och hållbar stadsutveckling. På detta sätt kan man säga att politik- och programområden överlappar varandra och därför måste hänsyn tas till skrivningar i respektive policy eller program. I den mån de övriga politik- och programområdena behandlas här, är det utifrån perspektivet friluftsliv och hur skrivningarna i de olika programmen förhåller sig till varandra.

Översiktsplan

Kommunens enda helt koncernövergripande planering (vid sidan av budget) är översiktsplanen. Den hanterar kommunens långsiktiga planering av mark- och vattenanvändning, redovisar olika intressen - varav friluftsliv är ett allmänt intresse och gör avvägningar mellan dessa. I det fall något annat styrande dokument går emot den översiktliga planeringen, så är det översiktsplanen som gäller tills den aktuella frågan särskilt prövats politiskt. Kommunen är enligt miljöbalken 3 kapitlet 6 § Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter skall särskilt beaktas. I översiktsplanen redovisas områden av särskilt intresse för friluftslivet (f-områden).

Naturvårdsprogrammet

Naturvårdsprogrammet togs fram 2011 och gäller till och med 2014. Det utgår från den nationella naturvårdspolitikens bredd och innehåller olika frågor som rör naturvård, bland annat djur- och växtliv, friluftsliv, kulturmiljö, utepedagogik och naturturism. I och med antagandet av friluftsprogrammet tydliggörs friluftslivet som eget intresse men är fortsättningsvis en viktig del av naturvården.

Grönplan

Syftet med grönplanen är att utveckla och bevara det gröna till förmån för människor, djur och växter inom tätorten Örnsköldsvik med angränsande bebyggelse och grönområden. Att stärka det grönas roll i samhället görs genom att öka kunskapen om värden som finns i centralortens grönstruktur, peka ut områden som är viktiga att bevara och utveckla samt att ge förslag på åtgärder för att säkerställa kvantitet och kvalitet på grönstrukturen i centralorten. Grönplanen redovisar sålunda också områden som enligt miljöbalkens 3 kapitel 6 §, så långt möjligt ska skyddas och som alltså ska beaktas vid kommunens och andra myndigheters beslut om markanvändning. Dessa sammanfaller i vissa fall med de områden av särskilt intresse för friluftslivet (f-områden) som finns redovisade i översiktsplanen och som behandlas i friluftsprogrammet. Grönplanen kan för dessa redovisa värden eller utvecklingsområden som inte tas upp i detta program då de inte direkt gäller friluftslivet, men de olika redovisningarna står inte i konflikt med varandra.

2 Arbetet med programmet

För framtagandet av friluftsprogrammet har Örnsköldsviks kommun ansökt och beviljats LONA-medel från länsstyrelsen. Förutom de övergripande direktiven för friluftsprogrammet har de aktiviteter som angetts i LONA-ansökan varit styrande för hur arbetet bedrivits:

- Medborgarenkät
- Förenings/organisationsenkät
- Dialogforum med friluftslivets intressenter
- Översyn och värdebeskrivning av friluftsområden
- Ett friluftsprogram för Örnsköldsvik ska tas fram.

Syftet med dessa aktiviteter är tredelat: att genom enkäter och värdebeskrivningar öka kunskapsunderlaget, att på olika sätt involvera allmänheten i arbetet och ta fram ett styrande dokument för arbetet med friluftsliv. I detta kapitel kommer att redovisas hur vi arbetat med dessa punkter.

2.1 Enkäter

Inför framtagandet av detta friluftsprogram har två större enkätundersökningar genomförts, en medborgarenkät som skickades ut i november 2012 och en enkät till föreningar i kommunens föreningsregister gick ut i december 2013. En mindre, riktad enkät har besvarats av elever som läser svenska för invandrare (SFI). Data från medborgarenkäten har legat till grund för arbetet och programmets förslag till policy, strategi och åtgärder. För de som vill se resultaten från medborgarenkäten eller föreningsenkäten i sin helhet kan läsa analysen under *Bifogade dokument*. Enkätundersökningen bland eleverna på SFI finns inte med som bifogat dokument då den är liten till sin omfattning och därför inte kan ligga till grund för några generella slutsatser. Den har främst använts som en referens till de frågor i medborgarenkäten där vi tittar på etnisk bakgrund.

Medborgarenkäten

Denna enkät innehöll frågor kring friluftsvanor, fysisk aktivitet, hållbart resande och hälsa. Förutom att insamla kunskap inför programarbetet, kan enkäten bli ett bra mätverktyg för att utvärdera effekterna av insatser för friluftslivet om den genomförs igen.

LONA:

”Lokala naturvårdssatsningen”

Bidrag som fördelas av Naturvårdsverket genom länsstyrelserna

Ska stimulera långsiktigt naturvårdsengagemang

Medborgarenkät

Analysen av enkätsvaren finns under bilagor

Enkäten gick ut till tre tusen personer skrivna i Örnsköldsviks kommun mellan 18-104 år. Frågorna är dels hämtade från en liknande undersökningar på nationell nivå, dels formulerade specifikt för denna undersökning. Svarefrekvensen uppgick till 42,6 % och svaren har viktats utifrån kön och ålder för att ge en representativ bild av Örnsköldsvik i sin helhet. Olika frågor har vi sedan korstabulerats för att få resultat för olika grupper till exempel utifrån kön, ålder, etnisk bakgrund, inkomst och så vidare.

På frågan vad kommuninvånarna anser om möjligheterna att utöva friluftsliv i kommunen svarar 35,0 % mycket bra och 46,3 % ganska bra, 2,3 % ganska dåliga och 0,7 % mycket dåliga. 8,1 % anser att de varken är bra eller dåliga. En övervägande del är alltså ganska nöjda med möjligheterna till friluftsliv, men en analys av svaren visar på ett antal frågor som är viktiga att arbeta med för att förbättra möjligheterna till friluftsliv:

Nära natur

Det är viktigt att bevara och utveckla den natur som finns nära människor. Att det finns tillgång till natur i närheten av bostaden är viktigt för möjligheterna till friluftsliv och det är generellt den viktigaste naturen för människor, både i vardagen men också under helger och längre ledigheter. Det är inte bara här som flest vistas utan det är också den natur som man besöker mest frekvent. De vanligaste aktiviteterna är att ströva i skog och mark eller nöjespromenader. Olika typer av iordningställande anses viktiga och man kan på goda grunder anta att de ökar utevistelsen, både vad gäller antalet besök i ett område och hur länge man väljer att vistas där. Några siffror som belyser detta:

- 46,3 % uppger att möjligheterna till friluftsliv har påverkat val av bostadsområde (motsvarande siffra för riket: 42,1 %)
- 63 % vistas i natur inom gångavstånd från bostaden minst en gång i veckan
- 37 % har sitt viktigaste naturområde inom gångavstånd från bostaden

Hinder

En viktig uppgift är att undanröja eller överbygga hinder. I medborgarenkäten ställs frågan om hinder för att utöva friluftsliv. Några enskilda data att lyfta fram är:

- 16 % uppger att de har en funktionsnedsättning som påverkar möjligheterna att vistas ute i naturen
- 70,4 % uppger att GC-banor till naturområden är viktigt för deras utövande av friluftsliv

Grupper som sticker ut vad gäller upplevda hinder i utövandet av sina viktigaste aktiviteter i naturen:

- Uppväxta utanför Skandinavien
- Hushåll med en samlad inkomst under 20 tkr/mån
- 18-29 år
- >=70 år

Trygghet

En viktig faktor som påverkar utevistelsen är känslan av trygghet. Örnsköldsviks kommun är och upplevs tryggt men enkätens siffror visar på viktiga trygghetsfaktorer och framförallt på en viss obalans mellan könen som måste hanteras:

- 22,9% uppger att de känner sig otrygga i den bostadsnära naturen någon enstaka gång, ganska ofta eller alltid.
- 33,5% av kvinnorna upplever otrygghet
- 10,2% av männen upplever otrygghet
- 36 % tillhör gruppen 18-29 år

De viktigaste faktorerna är:

- Mörker och obefintlig/dålig belysning
- Rädsla för vilda djur
- Rädsla för hot/överfall
- Trafiksituation och vägstandard

Kunskap/Information

På frågan om vilka informationskanaler som är viktiga för möjligheterna till friluftsliv är mönstret att internet (inklusive kartor på internet) har störst betydelse för yngre personer och tryckta kartor och broschyrer är viktiga för äldre.

Värt att notera är att skyltar och informationstavlor i naturen är av stor betydelse för samtliga åldersgrupper. Mönstret är det samma oavsett etnisk bakgrund men personlig information verkar vara något viktigare för de som vuxit upp utanför Sverige.

Värden i naturområden

I enkäten uppges många värden och kvaliteter som är viktiga för det egna friluftslivet. Det kan gälla allt från naturtyp till anordningar. När man lyfter perspektivet från de enskilda svaren så är det några som sticker ut som i särklass viktigast:

- 81,4 % tycker att det är ganska viktigt, viktigt eller mycket viktigt att det finns områden fria från oönskat ljud och buller
- 73,6 % uppger att iordningställda rastplatser, toaletter, soptunnor, eldstäder med mera är viktigt, ganska viktigt eller mycket viktigt för deras utövande av friluftsliv.

Föreningsenkät

Föreningsenkäten skickades ut som en webbenkät till föreningar som registrerat en mailadress i föreningsregistret. Största delen är idrotts föreningar men även andra, från hembygdsföreningar till rollspelsföreningar har svarat. Frågorna gällde huruvida de anordnar friluftaktiviteter eller genom sin verksamhet möjliggör för andra att vistas ute i natur- och kulturlandskapet. Vidare ställdes frågor kring vilka typer av anläggningar/anordningar som föreningen nyttjar.

De flesta svarande anordnar i någon omfattning aktiviteter som faller inom definitionen av friluftsliv, även om de inte själva klassar sig som en friluftorganisation. Det ger vid handen att kommunen vid dialog kring friluftsliv och vid olika satsningar skulle ha mycket att vinna på att involvera fler ideella än enbart de som traditionellt definierar sig som en friluftorganisation. Ett annat resultat är att information ute i naturen samt anordningar som ökar tillgängligheten anses viktiga.

Föreningsenkät

*Sammanställning av
enkätsvaren finns under
bilagor*

Svenska för invandrare Grund

På hösten 2012 anordnades en utflykt till Naturum Höga Kusten för de som går Svenska för invandrare grund. De vandrade i Skuleskogens nationalpark och fick information om världsarvet, allemansrätten med mera. I samband med detta fick de en enkel enkät kring friluftsliv som de sedan besvarade med hjälp från lärare på KOMVUX. Det som tydligast framgick var att många saknar möjlighet och/eller kunskap för att ta sig ut i naturen. Det handlar om kunskap om områden att besöka, möjlighet till transport eller någon som kan följa med ut.

2.2 Delaktighet

Under hela processen för att ta fram friluftsprogrammet har det hållits träffar för att informera om arbetet, få in synpunkter, testa olika idéer eller genomföra workshops. Det har skett i olika sammanhang med olika nivå av delaktighet. Dessa kan delas in som interna och externa träffar.

Interna

Naturgruppen

Planeringsgruppen

Kultur- och fritidsnämnden

Externa

Förutom träffar med för ändamålet tillfälligt sammansatta grupper så har dessa befintliga samverkansgrupper använts:

Natur- och friluftsrådet

Natur- och friluftinget

Kommunala pensionärsrådet

Handikapprådet

Ungdomsrådet

2.3 *Översyn av områden av särskilt intresse för friluftslivet*

Miljöbalken 3:6 anger att områden av särskilt intresse för friluftslivet så långt möjligt skall skyddas mot åtgärder som kan skada dess värden. Miljöbalken anger vidare att behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter särskilt ska beaktas. Enligt plan- och bygglagen ska sådana allmänna intressen redovisas i kommunens översiktsplan, vilket gjorts sedan 1990-talet i Örnsköldsvik. Hoten mot områdenas värden kan vara ny bebyggelse, vägar, vindkraftverk, buller, upplag, skogsavverkning, tåkter med mera. Redovisningen i översiktsplanen av dessa allmänna intressen (så kallade f-områden) är en precisering av de värden som enligt lagstiftningen ska beaktas i tillstånds- och lovprövningen av sådana åtgärder. Vilken hänsyn som behöver tas avgörs i det enskilda tillståndsärendet utifrån områdets kvaliteter och hur hotet mot det ser ut.

För fastighetsägare innebär alltså inte redovisningen av f-områden någon ny restriktion utöver vad som redan gäller. Om kommunen anser att ett f-område behöver skyddas mer än vad som är möjligt enligt de generella krav som finns i lagstiftningen, kan säkerställande i form av exempelvis kommunalt markförvärv, bildande av naturreservat, eller upprättande av nyttjanderättsavtal övervägas.

Ett f-område är ett avgränsat geografiskt område som är särskilt betydelsefullt, intressant och viktigt för allmänhetens friluftsliv i natur- och kulturlandskapet. Här finns oftast olika natur- och kulturvärden. Vissa av områdena används även för skolans utepedagogiska verksamhet samt för idrotts- och motionsverksamhet. Många av dessa områden är även turistiskt intressanta.

Det finns tre olika typer av f-områden:

1. Områden som är iordningställda och tillgängliggjorda med till exempel märkta spår och leder, elljusspår, olika serviceanordningar som raststugor, vindskydd, toaletter, spänger, parkeringsplatser och informationstavlor. Dessa anläggningar sköts oftast av kommunen eller lokala föreningar. I dessa områden är det oftast privata markägare med vilka nyttjanderättsupplåtelse finns som reglerar hur området får iordningställas och användas.

2. Områden som är skyddade som natur- och kulturresevat där oftast staten står som ägare och förvaltare, men i vissa områden kommunen och skogsbolag. Här finns också i många fall märkta spår och leder samt olika serviceanordningar, parkeringsplatser och informationstavlor iordningställda. Områdena är oftast skyddade på grund av olika biologiska värden men även friluftslivet är ett motiv för skydd i ett flertal av områdena.

3. Områden som används på allemansrättsligt grund och där inga märkta spår och anordningar är iordningställda men som på olika sätt har kvalitéer för medborgarnas friluftsliv. Här kan finnas natursköna områden med naturliga stigar, fina strandområden, utsiktsvyer, kulturmiljöer och andra värden som gör området intressant. Här finns inga nyttjanderättsupplåtelse med markägarna.

Som en grund för arbetet med programmet har det gjorts en översyn av de f-områden som finns upptagna i översiktsplanen. Det vi tittat på är de geografiska avgränsningarna och kompletterat med en beskrivning av området, dess värden samt vilka anordningar som finns i området och hur det används.

Detta finns samlat i en GIS-databas där man på en karta kan se områdesavgränsningar, anordningar samt hur de geografiskt förhåller sig till andra intressen som kulturvärden, närnaturområden för skolor, olika riksintressen med mera. Denna databas kan användas i kommunorganisationen internt som ett verktyg i arbetet med friluftsliv och som ett stöd för kommunens planering av mark- och vattenanvändning, till exempel vid upprättande av översiktsplan och detaljplaner. Informationen kan även användas som ett stöd vid tillståndsprövning av bygglov med mera.

Ljudkvaliteten är en viktig miljöaspekt och påverkar vår upplevelse av en miljö och därmed oss själva på olika sätt. I takt med ökade anspråk på mark- och vattenanvändning, förtätad bebyggelse och ökad trafikvolym kan det vara svårt att tillgodose en god ljudmiljö, samtidigt som människors behov av tystnad och bullerfria områden ökar med denna utveckling. Att jämka mellan dessa olika intressen är ett kommunalt ansvar.

Det har i olika län och kommuner gjorts ansatser till att definiera tysta områden samt hitta mått och gränsvärden. Även Europeiska miljöbyrå (EEA) har tagit fram en definition men hittills finns inget vedertaget eller användbart sätt att hantera bullerfria eller tysta områden. Svårigheten ligger i att på ett enhetligt sätt kunna identifiera och kvalitetsbedöma områden och det leder i sin tur till svårigheter med att både planera och utföra åtgärder i syfte att uppnå en bättre kvalitet.

GIS:

”Geografiskt Informations System”

System för att skapa, samla och utforska information i en geografisk kontext.

Olika typer av information koordinatsätts och kan visas på en kartbild som lager på varandra för att visa hur de förhåller sig till varandra.

Källor:

*NATURVÅRDSVERKET 2005
RAPPORT 5439
Ljudkvalitet i natur- och
kulturmiljöer*

*NATURVÅRDSVERKET 2004
RAPPORT 5442
Upplevd ljudmiljö i stadsnära
grönområden och
stadsparker*

*European Environment
Agency EEA Technical report
No 11/2010
Good practice guide on noise
exposure and potential
health effects*

Naturvårdsverket har i några rapporter tittat på detta med inventering och mätning men även upplevelser av olika ljudmiljöer. Man föreslår olika sätt att beskriva bullernivåer genom olika mätvärden men konstaterar också att dessa bara ska ses som en utgångspunkt för vidare arbete. Viktiga aspekter som måste vägas in är hur olika ljud upplevs i olika miljöer. När och vart ett speciellt ljud blir störande måste undersökas mer liksom hur dessa ska mätas i olika områden.

I översynen av f-områdena har det gjorts värdebeskrivningar där ett av de värden som bedömts är "stillhet". Kriterierna för detta värde är rofyllhet och en naturlig ljudbild fri från oönskat ljud/buller. Detta upplevelsevärde grundar sig inte enbart på bedömning vid översynstillfället utan också på längre erfarenhet av förhållandena i området. Bedömning gäller inte vid pågående markanvändning som till exempel skogsbruk, vilket innebär ett tillfälligt buller, utan handlar mer om den permanenta upplevelsen av stillhet i området. Denna definition föreslår man att användas fortsättningsvis för att identifiera områden där ljudkvaliteten är ett särskilt värde som ska beaktas. Värdena i ett område kan förändras över tid och därför är det viktigt att värdebeskrivningarna hålls uppdaterade.

Genom redovisningen av f-områden och deras värden i översiktsplanen har kommunen större formella möjligheter att i enskilda ärenden kräva hänsynstagande till områdenas värden, än om det endast hänvisas till friluftsprogrammet. Det är därför angeläget att översiktsplanen revideras. Innan en ny översiktsplan har antagits kommer därför två redovisningar av f-områdena finnas. Dessa kommer att ha följande funktion:

- friluftsprogrammets redovisning är utgångspunkten för det interna arbetet och planeringen för friluftslivet.
- översiktsplanens redovisning används i tillstånds- och lovärenden genom dess koppling till miljöbalken och plan- och bygglagen.

2.4 Fokusgrupper

För att behandla den nationella friluftspolitiken har det bildats fokusgrupper med representanter från flera förvaltningar. De har tittat på de tio målområdena i politiken och vägt in vad som framkommit i dialogforum och enkäter. Utifrån det har ett förslag till lokal tillämpning av denna tagits fram. Resultatet återfinns i kapitel 4 *Den nationella friluftspolitiken* och kapitel 5 *En friluftspolitik för Örnsköldsvik*.

3 *Friluftslivets värden och förutsättningar*

3.1 *Natur- och kulturlandskapet*

Naturen i Örnsköldsviks kommun är mycket varierad med höga berg med branter mot syd och ost, djupa dalgångar längs åar och älvar med bördigare mark, en brant kust med kalspolade uddar och öar. Den senaste istiden upphörde för 10 000 år sedan då isen drog sig tillbaka från kusten. Landet var som mest nedtryckt ca 1 km av den tunga ismassan. När isen dragit sig tillbaka hade landet redan höjt sig ca 500 m och högsta kustlinjen låg enligt dagens mått 10 mil in i landet. Efter det har landet fortsatt att höja sig ytterligare 286 meter, som mest har det höjt sig vid Skuleberget som är den högsta uppmätta strandlinjen i världen. Landhöjningen är grunden till att vårt kustområde är utsett till världsarv av UNESCO. Världsarvet "Höga Kusten och Kvarkens skärgård" omfattar kustområdet i Örnsköldsvik om Kramfors kommuner samt även fem finska kustkommuner i Kvarken.

I kustområdet finns många fina utsiktsberg som ger en bild över naturen där man kan se hur den formats. Under högsta kustlinjen kan man se stora klapperfält, kalspolade berg och bergssidor med gles vegetation och stöta på intressanta utflyktsmål som tunnelgrottor, avsnörda vegetationsrika vikar och sjöar och nipor längs åar och älvar. Här kan man även se kalottberg som markerar den högsta kustlinjen där havet aldrig kommit åt att påverka. Här finns osorterad morän och med möjligheter till rikare vegetation med gran- och tallskog som ger bergen en mössa av skog, en kalott.

Genom att landskapet är så kuperade så ges många möjligheter att få överblick över naturen och berika upplevelserna av den. Bebyggelsen koncentreras till de bördiga dalgångarna där mark uppodlats och naturen längs bergssidorna t.ex. i centralorten Örnsköldsvik är alltid nära vart än man bor. I Örnsköldsvik har vi nära till naturen.

Djur och växtlivet är rikt där många sydliga växter, möter nordliga och västliga arter. Här finns varma sydväxtberg med rik flora, djupa granskogar, karga sandmoar med tallskog, fuktiga myrar och myrkomplex, näringsrika ådalar med mer lövrika miljöer och uppodlad mark. Möjlighet att se och uppleva växter och djur är stor och det finns många intressanta utflyktsmål, naturreservat m.m. att besöka. Genom variationsrikedomen ges stora möjligheter till ett aktivt friluftsliv både vinter och sommar.

Naturguiden

www.ornskoldsvik.se/naturguiden

Fiskeguiden

www.ornskoldsvik.se/fiskeguiden

Båtliv, bad och kajakpaddling längs kusten och i andra vattendrag, strövtåg längs vandringsleder både i kust och inland, kanotpaddling i våra åar och sjöar, fiske i olika typer av vatten, svamp- och bärplockning, skidåkning med mera. Mycket av de finaste pärlorna i vår natur och utbudet av friluftaktiviteter som man kan sysselsätta sig med finns beskrivet i kommunens Naturguide och Fiskeguide.

Människan har ända sedan stenåldern fått anpassa sig till ett land som reser sig ur havet och olika tidsepoker avspeglas i området på olika höjdnivåer eftersom människor oftast bott nära stranden. Detta för att man ofta färdats med båtar. Jakt och fiske har varit viktigt för de som har levt här och altsedan yngre stenåldern har här odlats och hållits boskap. Under järnåldern får vi bofasta bönder. Det finns således många spår av människan både från sten-, brons- och järnålder men även från medeltid fram till våra dagar. Kyrkor, marknadsplatser, byar med mera har ofta placerats strategiskt nära eller i vattendrag och har sedan på grund av landhöjningen kommit längre bort från stranden. Det är idag därför möjligt att vandra på gammal sjöbotten mellan intressanta kulturmiljöer och fornlämningsmiljöer från förhistorisk och historisk tid, hela vägen från dagens kustlinje till Solberg i kommunens nordvästra del.

3.2 Nyttan med friluftsliv för människa och samhälle

Friluftslivet har ett egenvärde och kan stå för sig själv, men får ofta fungera som ett instrument för att uppnå något annat. På individnivå benar man i allmänhet inte ut de egna bevekelsegrunderna för sitt friluftsliv. Att friluftsliv ger en känsla av välbefinnande räcker och är ett nog så gott argument till varför det är viktigt att som kommun arbeta med friluftsliv. Med det sagt, så finns det belägg för att friluftsliv i vid bemärkelse kan fungera som en positiv faktor för andra värden och intressen.

För en hållbar utveckling både socialt, ekologiskt och ekonomiskt, är natur och friluftsliv en resurs. Genom friluftslivsutveckling kan samhället påverka levnadsvanor och öka förutsättningarna för en välmående befolkning med hög livskvalitet, vilket främjar välfärd på lång sikt om särskilda insatser görs för att nå de mest inaktiva. Ett tidigt naturintresse ökar förståelsen för miljövärd, naturskydd och bevarandet av biologisk mångfald.

Källor:

Naturvårdsverket m.fl. 2013

Bilaga Medborgarenkät

Samhällsnyttan med att satsa på utveckling av friluftsliv för alla är stor men också ekonomiskt försvarbart. Forskningsresultat visar på nyttan med fysisk aktivitet och där har friluftslivet en viktig roll i möjligheterna till utövande för alla åldrar ung som gammal. Friluftsliv är den aktivitet som är minst förknippad med hinder för befolkningens utövande. Ur ett folkhälsoperspektiv är detta mycket viktigt då friluftsområden ger goda möjligheter för alla grupper i samhället, vilket i sin tur främjar jämlikhet och jämställdhet. Flera undersökningar däribland medborgarenkäten i Örnsköldsvik 2012, visar att det befolkningen främst vill ha och regelbundet använder, för spontana aktiviteter och motion är enkla och närliggande anläggningar och ytor, t ex frilufts- och motions-områden.

Ur socioekonomisk synvinkel har friluftslivets positiva värden förutsättningar att komma alla till del oavsett inkomst eller bakgrund då alla omfattas av allemansrätten och utevistelse inte behöver vara förknippad med kostnader såsom dyra utrustningar, inträden och medlemsavgifter. Det som krävs är dels insatser för att undanröja mentala hinder och visa på möjligheter, och dels en medveten satsning på anordningar/anläggningar som ökar framkomlighet och tillgänglighet inom prioriterade områden, framför allt för personer som av olika anledningar har svårt att ta sig ut.

Tillgången till natur och friluftsliv är en av många faktorer som förstärker möjligheterna till ett starkt näringsliv och sysselsättning samt en attraktiv kommun för boende och besökare. Inflyttning, såväl rekrytering av nyckelpersoner som hemvändare, underlättas i många fall av de fördelar som en god tillgång på fin natur kan erbjuda. Även friluftslivets betydelse som näringsverksamhet växer. Naturturism, som kan ses som en kommersiell form av friluftsliv, är en av de snabbaste växande näringsnischerna i världen. Om man på ett tidigt skede i den lokala utvecklingen av näringen lyckas jämka näringens behov med övriga intressenters har Örnsköldsviks kommun en stor potential till en långsiktig hållbar utveckling i natur- och kulturlandskapet med skärgård, älvdalar och Örnsköldsviks centrum i samverkan. Friluftslivet och naturturismen i Örnsköldsviks kommun med sina områden med höga naturvärden är en viktig del i arbetet med landsbygdsutvecklingen. I detta arbete är varumärket Höga kusten en viktig del.

4 Kommunens arbete med friluftsliv

Friluftslivet har en stark ställning i Örnsköldsvik och det har arbetats offensivt på området, vilket bl.a. uppmärksammats genom utmärkelsen "Sveriges friluftskommun 2011". Detta kommer även till uttryck i kommunens många styrdokument som framhåller vikten av friluftsliv och naturturism för både individer och samhället i stort. I Örnsköldsviks kommun har friluftslivet i praktiken länge betraktats som ett eget politikområde. Ansvarig och huvudman för politikområdet friluftsliv är kultur- och fritidsnämnden men det berör flera nämnder, förvaltningar och verksamheter. Även andra politikområden berörs.

En del av framgångarna på området går att härleda till det breda arbetet med frågor som rör naturen. Detta har formaliserats genom *naturgruppen*, som består av tjänstemän från olika förvaltningar som på olika sätt arbetar med frågor som rör naturen och utevistelse. Naturgruppen är ett forum för spridning av information, kunskap och för att samordna kommunens insatser. Nedan följer en kort beskrivning av hur olika förvaltningar arbetar med människors möjligheter till utevistelse och friluftsliv samt olika typer av områden och anläggningar som kommunen är huvudman för och hur skötseln för dessa ser ut.

Se relaterade dokument:

Översiktsplan 2012

Naturvårdsprogram

Folkhälsopolitiskt program

Grönplan

Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011

Programmet för trygghet och säkerhet

4.1 Organisation

Samhällsbyggnadsförvaltningen

I samhällsbyggnadsförvaltningen ligger ansvaret för friluftsförvaltningen hos Kultur- och fritidsavdelningen, idrott, ungdoms, kultur och föreningsfrågorna finns även här. Fritidsenheten svarar för samordning av friluftsförvaltningen samt skötsel av kommunens friluftsområden, anläggningar, spår, leder och skärgård. Arbetet med vattensäkerhet kring badplatser och andra vattenområden som åligger kommunen hanteras också här. Verksamheten svarar för information, bidrag, sportfiskefrågor, skoterfrågor samt samordning av Naturens dag och Green Team.

På Trafik- och parkavdelningen finns frågor kring skötsel av parker, lekparkar och grönområden samt grön plan.

Bygg- och miljöavdelningen ansvarar för detaljplaner och bygglov samt naturskyddsfrågor med bl.a. områdesskydd, strandskydd, fiskevårdsfrågor och samordning av det statliga naturvårdsbidraget LONA. Här ligger också ansvaret för naturvårdsprogrammet och tillsammans med fritidsavdelningen även den interna samverkan kring natur- och friluftsförfrågor i naturgruppen samt vårt externa samverkansforum Natur- och friluftsrådet.

Avdelningen Brand och säkerhet hanterar, förutom larmcentral och brandstation, bland annat trygghets- och säkerhetsfrågor. Brand- och säkerhet har också ett samanhållande ansvar för framtagande och uppföljning av *Programmet för trygghet och säkerhet*.

Kommunledningsförvaltningen

Förvaltningens uppdrag som helhet är att samordna och koordinera samt att leda och följa upp den kommunala verksamheten. Förvaltningen ansvarar också för den övergripande planeringen när det gäller ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet.

Tillväxtavdelningen arbetar på strategisk nivå med utvecklingsfrågor på kort och lång sikt. Det innebär bland annat samhällsplanering, mark- och exploateringsfrågor, turism och utvecklingsarbetet Världsklass 2015. Här ligger också landsbygdsfrågor samt turistbyrå som informerar om våra besöksmål och friluftsmöjligheter året runt, säljer fiskekort, hyr ut snöskor med mera.

Bildningsförvaltningen

Bildningsförvaltningen administrerar all utbildningsverksamhet som bedrivs av kommunen, från förskola till vuxenutbildning på grundskolenivå, gymnasienivå, SFI (svenska för invandrare), särvtux och yrkeshögskola. Skolan har ett ansvar för att eleverna utvecklar allsidiga rörelseförmågor och intresse för att vara fysiskt aktiva och vistas i naturen. Det innebär att eleverna utvecklar förmågan att vistas i utemiljöer och naturen under olika årstider och få förståelse för värdet av ett aktivt friluftsliv. Undervisningen ska även bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om risker och säkerhetsfaktorer i samband med fysiska aktiviteter och hur man agerar i nödsituationer. I skolans utvecklingsarbete genomförs utbildningsinsatser inom utepedagogik och skolans närnaturområden erbjuder de fysiska möjligheterna att bedriva undervisning i natur- och kulturlandskapet.

Välfärdsförvaltningen

Välfärdsförvaltningen har ansvaret att hjälpa äldre och funktionshindrade med en god vård och omsorg samt ge stöd och service när den egna förmågan inte räcker till. Förvaltningen erbjuder också olika stödinsatser för människor som behöver tillfällig hjälp. Här ligger ansvaret för samordning av folkhälsopolitiskt program i vilket friluftsliv, utevistelse och fysisk aktivitet är några delar.

Avdelningen för ordinärt boende och personlig assistans står för stöd och hjälp i hemmet. I det kan ingå sociala och aktiverande insatser, exempel på det kan vara samtal och utevistelse.

Avdelningen för Särskilt boende och LSS-boende har målet att ge äldre och personer med funktionsnedsättning förutsättningar till ett så självständigt liv som möjligt.

Förvaltningens LSS-verksamhet riktar sig till de som på grund av sjukdom eller skada har en funktionsnedsättning (intellektuell, psykisk eller fysisk). Målet är att de genom omsorg och stöd ska kunna leva ett aktivt och meningsfullt liv samt delta i gemenskapen på samma villkor som andra. Assistans, hjälpmedel och stöd i boendet är annan service med inriktning på att komplettera och stärka den stödtagandes egna resurser.

4.2 Skötsel av områden och anläggningar för friluftsliv

Det finns i Örnsköldsvik en stor variation av friluftaktiviteter att ägna sig åt som spänner över hela året. Viktiga förutsättningar för människors möjligheter att ta del av detta är att det finns välskötta områden och anläggningar som gör det enkelt och att ta sig ut och tillför fler värden till upplevelsen samt att det finns tillgänglig information om dessa möjligheter. Örnsköldsviks kommun ansvarar för många anläggningar och anordningar i naturen. De flesta av dessa kräver skötselinsatser i någon form. En del av kommunens anläggningar ligger på kommunens egna mark men en stor del ligger också på privat mark. De flesta friluftsanläggningar och anordningar i kommunen är uppbyggda under 1970, -80 och 90 talet med hjälp av Länsstyrelsen och arbetsmarknadsåtgärder. För dessa anläggningar skrevs det avtal om skötsel och eftervård med kommunen. Det skrevs också avtal med markägare i de fall anläggningarna inte låg på kommunal mark.

Det har även byggts upp nya anläggningar i skärgården under projektet "En skärgård i världsklass". Skötsel av dessa anläggningar har upphandlats och sköts idag på entreprenad.

Badplatser

Det finns en mängd badplatser i Örnköldsvik som sköts på olika sätt. Där det inte handlar om rena naturbadplatser som saknar anordningar men där människor ändå badar, sker det ofta genom lokala initiativ. Kommunen är huvudman och ansvarar för 20 badplatser. För skötseln av de kommunala badplatserna har kommunen hjälp av föreningar i respektive område. Skötselavtal upprättas årligen med föreningarna och innefattar bland annat anordningar som bryggor, omklädningsrum, toaletter, vindskydd, sopkärl, bastu och lekanordningar. Kommunen har de senaste åren jobbat speciellt med vattensäkerheten på de kommunala badplatserna och hjälper till med råd och tips om vattensäkerheten på de icke kommunala badplatserna om så önskas.

Fiskevatten

Ungefär 85 % av vattnen i kommunen är upplåtna för sportfiske genom 52 fiskevårdsområden som förvaltar fiskeresursen. Kultur- och fritidsnämnden kan inom ramen för budgeterat anslag pröva och bevilja bidrag till fiskevårdsområden verksamma inom kommunen och har till syfte att stimulera och underlätta för sportfiske och friluftsliv. Bidrag för löpande verksamhet betalas ut i två former: grundbidrag och skötselbidrag. Villkoren är att fisket ska upplåtas till allmänheten och vara gratis för ungdomar upp till och med 16 år. Undantag görs för utsättningsvatten och där lokala regler säger annat. Grundbidragets storlek avgörs av fiskevårdsområdets vattenareal och kilometer rinnande vatten (åar, älvar). Skötselbidrag betalas ut för skötsel av serviceanläggningar avsedda för sportfiskare. Det innebär vindskydd, fiskebryggor, toalett, raststugor öppna för allmänheten och sopkärl. Fiskevårdsområdena har också möjlighet att söka upprustningsbidrag vid större underhållsarbeten eller investeringar som ska förbättra service och tillgänglighet.

Skidspår/elljusspår

I många av Örnsköldsviks tätorter finns det elljusspår som används både för friluftsliv, skolundervisning och för idrottsverksamhet. På vintern fungerar dessa som skidspår med lite olika frekvens på prepareringen. Spåren sköts genom ideellt engagemang på uppdrag av kommunen.

Leder

I kommunen finns det leder av olika slag som gör det möjligt att ta sig ut i naturen. Skötsel av dessa ligger på föreningslivet eller är upphandlat externt.

Vandringsleder: Gula leden, Höga Kustenleden, Lotsstigen, Arnäsleden, Urskogsleden och Lappmarksleden.

Kanotleder: Kubbeåns kanotled, Nätraåns kanotled och Moälvens kanotled

Skoterleder: 140 mil som geografiskt sträcker sig över hela kommunen.

Idrottsanläggningar

Många idrottsanläggningar är öppna för allmänheten och ger möjligheter att utöva friluftaktiviteter. Det kan handla om spolade isbanor, fotbollsplaner med mera. En del av dessa är kommunala och sköts av kommunen själv eller av föreningslivet genom uppdrag.

Naturreservat

En viktig resurs för friluftslivet är de kommunala naturreservaten som idag är fem stycken. Reservatsbildningen har skett på grund av stora natur- eller friluftsvärden. Ofta är det en kombination av dessa. För naturreservaten finns det föreskrifter och skötselplaner som ska följas. Skötsel och underhåll av naturreservaten är prioriterade.

Friluftsområden

Utöver de specifika typerna av friluftsanläggningar som beskrivits ovan, finns det en mängd anordningar i naturen för det rörliga friluftslivet både på fastlandet och i skärgården. Det handlar om raststugor, vindskydd, bryggor, informations- och vägvisande skyltning, sopkärl med mera. Skötselinsatserna som görs i friluftsområdena är: röjning, avverkning, byggnadsunderhåll, tillgänglighetsförbättringar, städning, påfyllnad av ved, skyltning, ledmarkering, nybyggnation av serviceanordningar med mera. Ansvaret för skötseln ligger på kommunen men vissa delar genomförs genom uppdrag av föreningslivet, eller genom extern upphandling.

Främjande insatser

Kommunen försöker på olika sätt främja friluftslivet genom olika typer av stöd. Föreningslivet gör stora insatser som inte handlar om rena anläggningar men som hjälper människor att komma ut i naturen. Här kan nämnas de orienteringskartor som klubbarna tar fram med stöd från kommunen som ett exempel. Även olika samarbeten med föreningar syftar till att visa på möjligheterna till friluftsliv, exempelvis Green Team och Naturens dag.

Kommunal driftorganisation

I kommunens Naturvårdsprogram är det beskrivet att skötselresurserna i kommunen bör samordnas, Kommunen bör ses som en koncern och avdelningarna bör samarbeta i större utsträckning än vad som görs idag. I omorganisationen till Samhällsbyggnadsförvaltningen 2011 så fick avdelningarna i uppdrag att se över och utreda skötseln av alla "gröna ytor".

Under hösten 2013 sjösatte Trafik- och parkavdelningen en ny driftorganisation där det finns en trafikenhet och en driftenhet med underhåll av gator och parker. Under våren 2014 – 2015 kommer man även att göra en översyn av ett utvecklat samarbete eller hopslagning med Kultur- och fritidsavdelningens skötsel av friluftsområden (skärgård).

5 Den nationella friluftspolitiken

Regeringen lade 2010 fram propositionen *Framtidens friluftsliv* till riksdagen där följande övergripande mål för friluftslivet presenterades:

”Målet för friluftspolitiken är att stödja människors möjligheter att vistas i naturen och utöva friluftsliv där allemansrätten är en grund för friluftslivet. Alla människor ska ha möjlighet att få naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap om natur och miljö”.

Vidare angavs tio målområden som visar på regeringens viljeinriktning vad gäller friluftslivet:

Friluftslivsmålet innebär att

- *Tillgänglig natur för alla*
- *Starkt engagemang och samverkan*
- *Allemansrätten*
- *Tillgång till natur för friluftsliv*
- *Attraktiv tätortsnära natur*
- *Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling*
- *Skyddade områden som resurs för friluftslivet*
- *Ett rikt friluftsliv i skolan*
- *Friluftsliv för god folkhälsa*
- *God kunskap om friluftslivet*

Riksdagen biföll propositionen men tillkännagav samtidigt att det övergripande målet skulle kompletteras med mätbara mål. Naturvårdsverket fick regeringens uppdrag att utveckla de tio målområdena, vilka antogs av riksdagen i juni 2013.

Läsanvisning

I detta kapitel presenteras den nationella friluftspolitiken översiktligt och hur Örnsköldsviks kommun avser att arbeta med den enligt följande struktur:

Läs mer

*Framtidens friluftsliv
Prop.2009/10:238*

*”Mål för friluftspolitiken
Skr.2012/13:51”*

Rubrik

Titel för respektive målområde i nationella politiken

Nationellt mål

Definition och preciseringar av målområdet

Nulägesbeskrivning för Örnsköldsvik

Beskrivning av hur vi arbetar på området i dag och förhåller oss till preciseringarna i den nationella politiken

Utvecklingsområden

Identifiering av viktiga åtgärder och ställningstaganden för Örnsköldsviks kommun

5.1 *Tillgänglig natur för alla*

Nationellt mål

Naturen ska vara tillgänglig för alla. Möjligheten att vistas i och njuta av natur- och kulturlandskapet är stor och människors olika behov tillgodosedda. Områden med god tillgänglighet finns utpekade, är kända och uppskattade och förvaltas långsiktigt. Tillgänglighet har hög prioritet inom planering, information och förvaltning av natur-, kulturlandskapet samt andra områden av betydelse för friluftslivet.

Precisering

- Tillgänglighet till natur- och kulturlandskapet är tillgodosedd inom långsiktig samhällsplanering, förvaltning och skötsel samt fysiska åtgärder, kommunikation, information, vägledning och kunskapsspridning.
- Utpekade områden för god tillgänglighet är kända, används och uppskattas av besökare.
- Attraktivt och tillgängligt natur- och kulturlandskap medverkar till ökad användning, bättre hälsa och livskvalitet.
- Andelen kommuner och länsstyrelser som arbetar med och utvärderar sitt arbete med naturvägledning ökar kontinuerligt.

Nulägesbeskrivning av Örnsköldsvik

Topografin i kommunen innebär inte bara upplevelsevärden med möjlighet till utmanande äventyr. Den kuperade terrängen med ofta stora höjdskillnader mellan berg och dal kan vara ett hinder och behovet av information kring vilka områden som är tillgängliga är stort. Örnsköldsviks kommun har en tillgänglighetsrådgivare som har ett särskilt fokus på kommunens tillgänglighetsarbete och är samankallande för handikapprådet. Handikapprådet är en samverkansgrupp för tillgänglighetsfrågor med representanter från handikapporganisationerna.

På Örnsköldsviks kommuns hemsida finns information om fiske- och friluftsområden för personer med nedsatt rörlighet. Det gäller både platser med tillgänglighetsanordningar och sådana som saknar anpassning men är naturligt lättillgängliga. Många av de områden som marknadsförs som lättillgängliga sköts av ideella krafter, till exempel fiskevårdsområdesföreningar.

En brist i tillgänglighetsarbetet i naturen är kunskapsrelaterat. Ofta begränsas det till att bara gälla personer med funktionsnedsättning och då i regel en funktionsnedsättning av rörelseförmågan. Information som gör det möjligt för individen att själv göra en bedömning av tillgängligheten i ett friluftsområde är även begränsade. De tillgänglighetsåtgärder som har gjorts på olika initiativ har många gånger brister som kunnat undvikas med bättre kunskap om utformning och regelbundet underhåll.

Utvecklingsområden

Synen på vad tillgänglighet innebär behöver vidgas för att hitta bra lösningar som kommer många människor till del. 16 % av Örnsköldsviks befolkning uppger att de har en funktionsnedsättning som påverkar möjligheterna att utöva friluftsliv. Det säger inget om vilken form eller grad av funktionsnedsättning det rör sig om. Funktionsnedsättning kan förutom nedsatt rörelseförmåga exempelvis gälla nedsatt syn, nedsatt hörsel, dövhet, dövblindhet, nedsatt kognitiv förmåga, psykisk ohälsa, läs- och skrivsvårigheter, funktionsstörning i matsmältningskanalen eller inkontinens. Förutom funktionsnedsättningar kan ålder, bakgrund och livssituation spela en stor roll för möjligheterna att ta sig ut i naturen och hur tillgängligheten upplevs.

Några grupper som sticker ut i Örnsköldsvik vad gäller upplevda hinder är unga mellan 18-29 år, 70 år eller äldre, uppväxta utanför Skandinavien och hushåll med en samlad inkomst under tjugotusen kronor i månaden.

Tillgänglighet gäller allt från information om vart man kan vara, underlag för egen bedömning av användbarhet, hur man tar sig dit och hur man tar sig fram inom området till rena tillgänglighetsanordningar. Detta är delar som inte bara är nödvändiga för vissa utan också skulle underlätta för många och vara ett plus för ännu fler. En hårdgjord stig för de som är rullstolsburna innebär också att det går att ta sig fram med barnvagn eller rullator och om den dessutom förses med ledstråk kan den bli användbar för de med synnedsättning. Information kring vilka områden som är tillgängliggjorda är lite problematisk då en åtgärd inte per automatik innebär en förbättring för alla. Ambitionen bör vara att ge tillräcklig information kring ett friluftsområde – gärna med bilder – innan så att varje enskild person själv kan göra en bedömning av tillgängligheten utifrån de personliga förutsättningarna.

Kunskap om tillgänglighet i naturområden behöver förbättras i den kommunala organisationen för den egna planeringen men också för att bli ett stöd när andra aktörer vill tillgängliggöra sina anläggningar. Detta skulle kunna säkerställa att de insatser som görs är rätt genomförda och kommer så många som möjligt till del. En helhetssyn på tillgänglighet behövs inte bara i planering och utförande i enskilda områden utan för kommunen som helhet när områden ska prioriteras för att hålla extra stor tillgänglighet.

5.2 Starkt engagemang och samverkan

Nationellt mål

Ett starkt engagemang och samverkan där personligt och ideellt engagemang står i centrum. Organisationerna bör i högre grad än i dag samverka. Ökad samverkan kan bidra till att fler människor ägnar sig oftare åt friluftsliv. Det bör även finnas etablerade strukturer för dialog och samordning av friluftslivet lokalt, regionalt och nationellt.

Precisering

- Andelen kommuner i Sverige som har lokala friluftsråd eller liknande ökar kontinuerligt.
- Länsstyrelserna eller någon annan regional huvudman samordnar arbetet med friluftsliv regionalt och vägleder kommunerna.
- Det finns ett etablerat nätverk för friluftsliv mellan statliga myndigheter och myndigheterna samverkar med de ideella friluftorganisationerna, de kommersiella aktörerna, kommunerna och markägarna i syfte att tillgängliggöra svenskt natur- och kulturlandskap.
- Människors utevistelse i natur- och kulturlandskapet ökar.

Nulägesbeskrivning av Örnsköldsvik

Det lokala engagemanget hos kommunmedborgare, natur- och friluftorganisationer och markägare är en viktig del i arbetet med att skapa goda förutsättningar för ett rikt och varierat friluftsliv i natur- och kulturlandskapet. De ideella organisationernas barn – och ungdomsverksamhet är speciellt viktigt för att i tidig ålder skapa ett intresse och en känsla för naturen.

Kommunen har som mål att medborgarna ska känna delaktighet och engagemang i olika samhällsfrågor. Kommunen har därför inrättat ett natur- och friluftsråd med representanter för natur, kultur – och friluftorganisationer, markägare, naturturism entreprenörer samt politiker och tjänstemän från kommunen. Rådet arrangerar årligen ett natur- och friluftsting där även allmänheten inbjuds.

Kommunen samordnar också andra samverkansforum med medborgarna som fiskevattengrupp, skotersamordningsgrupp, landsbygdsgrupp och andra mer målgruppsinriktade forum. Bland dessa kan nämnas kommunala handikapprådet, kommunala pensionärsrådet och ungdomsrådet. I dessa forum kan olika natur- och friluftsförfrågor tas upp vid behov.

Inom kommunen finns olika planeringsgrupper kring mark- och vattenanvändningen för både tjänstemän och politiker. I kommunen finns även en naturgrupp med representanter från olika avdelningar i kommunen, park, naturvård, utepedagogik, mark och planering, friluftsliv, kulturmiljö, folkhälsa. Här lyfts olika frågor kring samordning, planering, utveckling och bevarande av natur, kulturmiljö- och friluftsvärden.

Kommunen ger stöd till, eller samverkar med föreningslivet kring ett antal aktiviteter för att öka människors möjlighet att hitta ut i naturen och prova nya aktiviteter. Som exempel kan nämnas *Green Team* som riktar sig till barn, *Friskare Örnsköldsvik* som är en prova-på-aktivitet kring orientering, *Alla på snö* som ska ge snöglädje till alla barn, *Gå på tur* med skidor till olika friluftsstugor är några exempel på detta. Naturens dag är ett välbesökt och uppskattat arrangemang som kommunen samordnar, där föreningslivet kan visa upp sin verksamhet och allmänheten kan prova olika aktiviteter.

Utvecklingsområden

Engagemanget hos medborgare, ideella föreningslivet, entreprenörer och markägare ska bibehållas och stärkas genom samverkan för att skapa ett rikt och varierat friluftsliv. Detta ska i förlängningen inte bara leda till ökad utevistelse för invånarna, utan också öka medborgarnas inflytande och möjlighet att påverka.

Samverkansformerna för natur- o friluftsråd, natur- och friluftsting samt fiskevattengrupp kan vidareutvecklas för en ökad lokal samverkan och delaktighet. För att göra det på ett bra sätt är det viktigt att komma överens om hur formerna och nivåerna för delaktighet i olika samverkansgrupper och dialogforum ska se ut.

Stötta arbetet med lokala initiativ att bilda samverkansorganisationer mellan fiskevårdsområden på liknande sätt som Moälvsfisket gjort i Moälven med målsättning att det ska gagna lokal samförvaltning av fiskeresursen i berörda vattensystem.

Utveckla samverkan med skogsstyrelsen genom att upprätta ett samarbetsavtal kring prioriterade frågor.

Tillsammans med föreningslivet synliggöra möjligheterna till friluftsliv genom till exempel informationsinsatser och prova-på-aktiviteter.

5.3 Allemansrätten

Nationellt mål

Allemansrätten är grunden för friluftslivet. Det innebär att allemansrätten värnas och allmänhet, markägare, föreningar och företag har god kunskap om allemansrätten.

Precisering

- De regler och den tillsyn som förtydligar allemansrätten tillämpas effektivt. Syftet är att allemansrätten ska vara fortsatt stark.
- Allmänhetens, markägares, föreningars, företags och myndigheters kunskap om allemansrätten och dess möjligheter och begränsningar är god.
- Dialog med bl.a. intresseorganisationer, markägare, företag och myndigheter om allemansrätten genomförs för att öka kunskapen, ge större förståelse och finna lösningsmodeller om intressemotsättningar eller konflikter uppstår när det gäller allemansrättsrelaterade frågor.

Nulägesbeskrivning av Örnsköldsvik

På nationell nivå har allemansrätten varit föremål för debatt på sista tiden. Främst när det gäller kopplingen till naturföretag som tar ut stora grupper i kommersiellt syfte i natur och kulturlandskapet, men även när offentliga aktörer tar ut avgifter på anläggningar i naturen.

I Örnsköldsvik har det diskuterats om det strider mot allemansrätten att ta ut avgift för skidåkning på Skyttis. Där finns nu emellertid en viss acceptans för att det rör sig om en anläggning där det gjorts stora investeringar och att man betalar för den service som medföljer. I den besöksenkät som årligen genomförs på Skyttis framkommer att 33,5 % är positiva till denna lösning emedan det är 25,4 % som ställer sig negativa. 41,1 % tar inte ställning eller är varken positiv eller negativ till detta.

I dagsläget informeras om allemansrätten på nätet och via turistbyrån. I områden där vi inom kommunen har kännedom om att det rör sig många utländska turister sätts information upp ute i naturen på svenska, engelska och tyska. Riktade informationsinsatser genomförs gentemot olika målgrupper för att öka kunskapen om Allemansrätten. Här kan nämnas insatser tillsammans med svenska för invandrare (SFI) samt kommande insatser där kommunen tillsammans med föreningslivet genomför pedagogiska utflykter i kultur- och naturlandskapet för att asylsökande och andra intresserade ska kunna tillägna sig kunskap om den svenska allemansrätten och grundläggande kunskaper om friluftsliv.

Utvecklingsområden

Allemansrätten gäller både på land och på vatten. Den information om allemansrätten som ges ute i naturen behöver uppdateras och kompletteras. Det finns utrymme för ständig utveckling på området, framför allt i hur vi ger information till våra nya svenskar och tillfälliga besökare. Den stora insatsen är här inte bara att informera om skyldigheter, utan framför allt ge information om möjligheter.

Det är viktigt med återkommande information och dialog om allemansrätten där kommunen medverkar för att lyfta fram de olika parternas intressen och förutsättningar för att motverka att intressemotsättningar och konflikter uppstår. Omvärldbevakningen om samverkan och lösningsmodeller är också av stor vikt.

5.4 Tillgång till natur för friluftsliv

Nationellt mål

Det finns tillgång till natur för friluftslivet. Det innebär att samhällsplanering och markanvändning tar hänsyn till friluftslivets behov av tillgång till attraktiva natur- och kulturlandskap.

Precisering

- Antalet områden av lokalt, regionalt och nationellt intresse för friluftsliv som är kända och kartlagda med värdebeskrivningar ökar kontinuerligt.
- Andelen översiktsplaner som behandlar och visar tillgången till natur- och kulturmiljöer med olika upplevelsevärden i hela kommunen ökar och uppdateras kontinuerligt.
- Friluftslivets behov av tillgång till attraktiva natur- och kulturlandskap säkerställs genom hållbart brukande, fysisk planering och bevarande.
- Modeller för att lösa eventuella målkonflikter mellan olika intressen är etablerade.

Nulägesbeskrivning av Örnsköldsvik

I den kommunövergripande Översiktsplanen (2012) är friluftsliv ett av de allmänna intressena. Anläggningar och större områden av betydelse för friluftsliv och turism redovisas i översiktsplanen. Vissa av dessa områden är riksintressen vilka bedömts som betydelsefulla i ett nationellt perspektiv.

Grundläggande för att behålla de fysiska förutsättningarna för friluftsliv är en ändamålsenlig planering och förvaltning. Kommunen äger ca 6000 hektar mark varav ca 2500 hektar produktiv skogsmark som omfattas av skogsbruksplanen. Ägandeförhållandena har betydelse för planering för friluftsliv. I områden där kommunen är markägare finns stora möjligheter i planeringen. Av de områden i översiktsplanen som är av särskilt intresse för friluftslivet äger kommunen cirka 5 %.

Utvecklingsområden

Inom Örnsköldsviks kommun ger vår natur en mångfald av möjligheter till olika friluftsupplevelser. Det ger kommunen stor potential att utveckla ett unikt friluftsliv. Här finns utbud för alla åldrar under årets alla månader. Olika utflyktsmål och sevärdheter samt promenader och vandring längs leder och stigar, kanoting, bergsklättring, segling, fiske, skidåkning, m.m. Till exempel så har Örnsköldsviks kommun en stor potential att utveckla sportfiske och fisketurism. I kommunen finns också ett flertal vandringsleder och en förlängning av Höga Kusten-leden mot Bonäset och Skeppsmalen är intressant på sikt. Naturvård, kulturmiljövård, friluftsliv, fysisk aktivitet och hälsa hör nära samman. Planeringen bör vara sektorsövergripande och se till helheten.

5.5 Attraktiv tätortsnära natur

Nationellt mål

Det finns attraktiv tätortsnära natur för friluftslivet. Det innebär att befolkningen har tillgång till grönområden och ett tätortsnära landskap med höga frilufts-, natur- och kulturmiljövärden.

Precisering

- Tillgången till sådant tätortsnära natur- och kulturlandskap som är attraktivt för friluftslivet ökar genom bevarande, utveckling och nyskapande.
- Närbarheten till och inom tätortsnära natur- och kulturlandskap ökar genom vägar, stigar, vandringsleder, cykelvägar, ridvägar och kollektivtrafik samt genom information om dessa möjligheter.
- Andelen av de tätortsnära natur- och kulturlandskapets kvaliteter och upplevelsevärden som är bevarade och utvecklas genom strategisk planering, förvaltning, dialog och skötsel ökar kontinuerligt.

Nulägesbeskrivning av Örnsköldsvik

Det finns ingen officiell definition av vad tätortsnära natur är. I kommunens översiktsplan finns endast närnaturområden i anslutning till skolor och förskolor beskrivna. Naturskyddsföreningen beskriver det som trädbevuxen mark som ligger inom eller högst tre kilometer utanför en tätort. Skogsstyrelsen talar om "skog med höga sociala värden".

Boverket beskriver "bostadsnära natur" som mark som är möjlig att nå till fots från bostaden och består av olika typer av grönytor. I den nationella politiken används begreppet tätortsnära natur både i betydelsen nära bostaden och nära tätorten utan att någon avgränsning görs. I kommunens grönplan beskrivs den tätortsnära naturen som "Natur i anslutning till bebyggelsen där de rekreativa värdena ska värderas högt". Ett arbete har inletts i naturgruppen för att få en enhetlig definition av bostadsnära och tätortsnära natur i den kommunala organisationen.

Den tätortsnära naturen är värdefull för friluftslivet, kulturmiljön, folkhälsan och den biologiska mångfalden. De gröna länkar som finns i centralorten har stor betydelse för djur och växter genom att de sammanbinder större naturområden och ger dessutom förutsättning för naturkontakt utan att människor måste ta sig ifrån tätorten. Mindre grönområden i närheten av bebyggelsen är också mycket viktiga som lekrområden för barn. Det är en tidig form av naturkontakt som främjar fantasin, den motoriska utvecklingen och är en grund för goda levnadsvanor och miljöhänsyn. De positiva effekterna av utevistelse, motion och naturupplevelser är väldokumenterade. Det rekommenderas bland annat vid många olika tillstånd av psykisk ohälsa, sänker stress och ökar koncentrationsförmågan. Idag när fysisk inaktivitet är en av de största hälsoriskerna är den tätortsnära naturen i Örnsköldsvik en mycket betydelsefull resurs.

Om man tittar på kommunen som helhet så är den geografiska närheten till naturen god vart man än bor. Även i Örnsköldsviks tätort där förtätningen är som störst är tillgången till tätortsnära natur god och av hög kvalitet. 98,8% av befolkningen i centralorten har mindre än 200m till närmaste naturområde. Även om naturen är geografiskt nära så kan den i reell mening vara onåbar. Bergen som omger staden kan till exempel vara ett hinder för tillgängligheten.

Den enkätundersökning som genomförts i kommunen visar hur viktig den tätortsnära naturen är för gemene man:

46,3 % uppger att möjligheterna till friluftsliv har påverkat val av bostadsområde (motsvarande siffra för riket: 42,1 %)

63 % vistas i natur inom gångavstånd från bostaden minst en gång i veckan

37 % har sitt viktigaste naturområde inom gångavstånd

Utvecklingsområden

För de som har svårast att ta sig ut i naturen är den tätortsnära särskilt viktig. Detta gäller framförallt äldre, barn och personer med funktionsnedsättning. Vid olika typer av äldreboenden eller boenden för människor med funktionsnedsättning kan det finnas ett behov av mer tillrättalagd natur i nära anslutning till boendet. Men tillgänglighetsskapande åtgärder i den tätortsnära naturen är även viktig för den breda allmänhetens friluftsliv.

Enkät svar pekar på hinder i utövandet av friluftsliv i den tätortsnära naturen. Det som sticker ut är en relativt utbredd rädsla när man rör sig i bostadsnära natur:

- 33,5% av kvinnorna upplever otrygghet någon enstaka gång, ofta eller alltid
- 10,2% av männen upplever otrygghet någon enstaka gång, ofta eller alltid
- 36 % tillhör gruppen 18-29 år

De 4 viktigaste faktorerna är:

- Mörker och obefintlig/dålig belysning
- Rädsla för vilda djur
- Rädsla för hot/överfall
- Trafiksituation och vägstandard

Förutom att dessa siffror sammantaget representerar en stor mängd människor, visar de även på en strukturell obalans i upplevd trygghet utifrån ålder och kön som det är angeläget att komma till rätta med.

För att öka nyttjandet av den tätortsnära naturen måste tillgängligheten förbättras. Det ska vara enkelt att ta sig dit, skyltar och hänvisningar måste förbättras, fler bänkar måste placeras ut som ger möjlighet till vila. Belysning och gallring i täta buskage är åtgärder som väsentligt ökar känslan av tryggheten.

5.6 *Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling*

Nationellt mål

Att bidra till en hållbar landsbygdsutveckling och regional tillväxt i alla delar av landet. Detta bör innebära att friluftsliv samt natur- och kulturturism bidrar till att stärka den lokala och regionala attraktiviteten och medverkar till en stark och hållbar utveckling och regional tillväxt.

Natur- och kulturturism bör uppmärksammas och prioriteras som strategiska verksamheter inom besöksnäringen. Upplevelserna bör kännetecknas av hållbarhet, kvalitet, värdeskapande, tillgänglighet och säkerhet.

Precisering

- Fler företag i alla delar av landet, i städer såväl som på landsbygden, utvecklar marknaden för natur- och kulturturism.
- Natur- och kulturturismen har fortsatt organiserat sig och utvecklat framgångsrika metoder för hållbara upplevelser och ett samarbete med turistnäringens övriga aktörer och markägare
- Infrastruktur och kommunikationer av olika slag fungerar väl och skapar en god tillgänglighet för turistnäringen och dess besökare.
- Modeller för samverkan och dialog mellan exempelvis turistföretag och markägare är etablerade och genomförs.
- Kunskap om kvalitet och hållbarhetsfrågor hos turistföretagen ökar.

Nulägesbeskrivning av Örnsköldsvik

Höga Kusten är ett positivt varumärke men som turistisk destination saknas det ett innehåll som går att paketera. Det finns få entreprenörer inom natur- och äventyrsturism för närvarande men förutsättningarna för en utveckling av naturturism bedöms som mycket goda. Behovet finns idag av en mer organiserad naturturistisk bransch som tillsammans med logi och mat paketerar helhetslösningar för besökaren. Bland annat för att stödja utvecklingen av natur- och naturturism har "Natur-och friluftsrådet" bildats i Örnsköldsvik. Rådet är ett viktigt forum där alla aktörer i natur-och kulturlandskapet kan mötas och dryfta gemensamma frågor. En organiserad turismbransch kan utse en representant till rådet och på så sätt formalisera en kontaktyta mellan kommunen, entreprenörer, markägare och organisationer.

Kommunerna i Ångermanland har bildat ett gemensamt destinationsbolag; AB Höga Kusten som tillsammans med besöksnäringen ska driva den turistiska utvecklingen i regionen. Visionen är att Höga Kusten ska utvecklas till en destination med attraktionskraft i internationell klass.

Örnsköldsviks kommun är också delaktig i turismsamarbetet *fra kyst till kust* tillsammans med kommunerna längs Sagavägen och destinationerna Helgeland, Höga Kusten och Södra Lappland genom Sagavägenföreningen.

Örnsköldsviks kommun har i samarbete med Länsstyrelsen Västernorrland och Höga Kusten Turism tagit fram en handledning för naturturism-entreprenörer. Den är tänkt som ett praktiskt stödmaterial för den som tänker bedriva ekonomisk verksamhet i natur- och kulturmiljön. Den tar bland annat upp lagar och föreskrifter, verksamhet i skyddade områden, förhållandet Allemansrätten/kommersiell naturturism och hållbar naturturism.

Utvecklingsområden

Besöksnäringen är den snabbast växande branschen i världen och denna tendens ser vi också i Sverige. I takt med ökat välstånd i världen kommer också antalet besökare bli fler. För att den turistiska tillväxten ska bli långsiktig och hållbar i Örnsköldsvik/Höga Kusten är samspelet mellan bygdens och stadens utvecklingsarbete en förutsättning. För en långsiktig satsning på landsbygds- och skärgårdsturism krävs också en attraktiv stadskärna. God infrastruktur är en annan viktig förutsättning för att locka besökare; t.ex. transporter, webbinformation med bokningsmöjligheter, skyltning och fungerande mobiltäckning.

En utvecklad och hållbar naturturism är en viktig del i satsningen på Höga Kusten som en internationell destination som bidrar till regional tillväxt och landsbygdsutveckling. I Höga Kusten finns ett naturvärldsarv, en nationalpark och ett antal naturreservat som är mycket intressanta ur naturskyddssynpunkt. Dessa naturvärden har stor betydelse för det rörliga friluftslivet och besöksnäringen. Förhållandet mellan allemansrätt, markägarintressen och naturturism är emellertid inte helt oproblematiskt och det kan finnas risk för intressekonflikter. Örnsköldsviks kommun kan genom samverkan och dialog väga dessa intressen mot varandra i planering och verksamhet för att hitta en balans som är långsiktigt hållbar.

Det är viktigt att de naturbesöksmål som vi marknadsför är av hög kvalitet och välskötta samt har en bra tillgänglighet och att vi ser natur- och kulturlandskapet som en helhet i vårt utvecklingsarbete.

För utvecklandet av naturturism i kommunen krävs ett lokalt engagemang där markägare och lokalbefolkning är delaktiga i processen tillsammans med turismentreprenörer och myndigheter.

5.7 Skyddade områden som resurs för friluftslivet

Nationellt mål

Att skyddade områden är en resurs för friluftslivet. Det innebär att skyddade områden med värden för friluftslivet skapar goda förutsättningar för utevistelse genom förvaltning och skötsel som främjar friluftsliv och rekreation.

Precisering

- Alla nya beslut om naturreservat eller nationalparker har föreskrifter som inte är onödigt ingripande när det gäller friluftsliv och organiserad verksamhet.
- Skyddade områden, som är utsedda som särskilt besöksintressanta, har föreskrifter och skötselplaner som uppdaterats när det gäller friluftsliv och organiserad verksamhet.
- Riktlinjer och metoder för zoneringsplanering som planeringsverktyg för friluftsliv inom skyddade områden finns och används i samtliga län samt i kommuner med lämpliga områden.
- Antalet skyddade områden vars syfte är att främja friluftsliv ökar kontinuerligt.
- Områden som skyddas utan stöd av miljöbalken eller på frivillig väg och som bedöms ha betydelse för friluftslivet bör i dialog med berörda markägare uppmärksammas.

Nulägesbeskrivning av Örnsköldsvik

Skyddade områden som nationalparker, naturreservat och kulturresevat är en tillgång för friluftslivet. Enligt 7 kapitlet 4§ i miljöbalken har kommunen möjlighet att bilda naturreservat i syfte att bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer eller tillgodose behov av områden för friluftslivet.

I Örnsköldsviks kommun finns det fem kommunala naturreservat varav fyra är värdefulla för rekreation och friluftsliv. Tre utgör även närnatur för förskolor och skolor (se tabell nedan).

Reservat	Bildat år	Tätortsnära	Skolans närnatur
Alneskogen	1995	JA	JA
Hörnsjön	1994	JA	JA
Källfors	2007	NEJ	NEJ
Veckefjärden	2007	JA	JA
Ögeltjärn	1994	NEJ	NEJ

Strandskydd är en typ av områdesskydd som gäller generellt vid havet, sjöar och vattendrag oavsett storlek. Syftet med strandskyddet är att stränderna idag och i framtiden ska vara tillgängliga för friluftslivet. Syftet är också att bevara goda livsvillkor för djur och växtliv både på land och i vatten. Strandskyddet omfattar land- och vattenområdet intill 100 meter från strandlinjen vid normalt medelvattenstånd (strandskyddsområde). Området har i delar av Örnsköldsviks kommun utökats till 200 meter.

Utvecklingsområden

Kommunen har en viktig roll när det gäller säkerställande av tätortsnära miljöer för vardaglig motion, utepedagogik, rekreation och friluftsliv. Det gynnar såväl människors hälsa som miljön. Det bidrar även till att skapa en attraktiv kommun. Detta säkerställande kan ske genom till exempel reservatsbildning. En översyn av reservatsföreskrifter och skötselplaner i naturreservaten bör göras för att säkerställa att de inte är onödigt hindrande för friluftslivet.

5.8 Ett rikt friluftsliv i skolan

Nationellt mål

Ett rikt friluftsliv i skolan. Det innebär att förskolor, förskoleklasser, grundskolor och motsvarande skolformer samt fritidshem bedriver friluftslivsverksamhet och undervisning om förutsättningar för en god miljö och hållbar utveckling i enlighet med verksamheternas styrdokument. Barn och elever bör ges goda möjligheter att vistas utomhus.

Precisering

Barn och elever inom förskola, skola och fritidshem

- ges goda möjligheter till friluftsliv och utomhusvistelse,
- får kunskaper om förutsättningar för en god miljö och hållbar utveckling, och
- att hänsyn tas till individens förutsättningar och behov att få tillgång till ett rikt friluftsliv.

Nulägesbeskrivning av Örnsköldsvik

Kommunen har i sin översiktsplan definierat viktiga närnaturområden i anslutning till skolor och förskolor. Där beskrivs vilka områden som används och hur man nyttjar, eller kan nyttja dem, för att kunna bedriva utepedagogik.

De flesta av dessa områden ligger i direkt anslutning till skolor och förskolor, men det finns också områden som det tar en stund att promenera till. Syftet med närnaturområdena är i grunden att öka utevistelsen för barn och ungdomar och ge intressanta lärsituationer där nyfikenheten kring vår natur, kultur och miljö väcks. Med naturen som lärrum bygger barn och ungdomar upp sin naturvetenskapliga kunskap och förståelse. Samtidigt skapas en relation till naturen där förståelsen kring de ekologiska sambanden ökar, liksom förståelsen för hur människan historiskt nyttjat naturen. Utevistelse grundlägger också hälsosamma vanor och ger i grunden eleverna goda möjligheter att klara de utmaningar som väntar.

Totalt finns 125 utpekade närnaturområden i kommunen och de omfattar både kommunal mark liksom bolagsmark, kyrkans mark och privat mark.

För några områden finns markägaravtal skrivna. I naturområdena finns det sammanlagt uppfört 45 samlingsplatser, varav 29 är vindskydd och övriga är grillplatser med sittbänkar. Skötselansvar för dessa områden och anordningar är inte fastställt.

Bildningsförvaltningen satsar på utbildning av personal inom förskola/skola för att få en högre nyttjandegrad av närnaturområdena för utevistelser, lek och lärande. Kontinuerlig utbildning sker. Utepedagogik är idag ett profilområde för kommunen, vilket även har uppmärksammats nationellt.

Utvecklingsområden

Det är viktigt att skolans intressen i skolans närnaturområden väger tungt i kommunens planering, särskilt där kommunen själv är markägare. Samråd med skolorna måste därför ske vid all planering som berör närnaturområden.

Kommunen bör även arbeta för att skriva avtal för betydelsefulla närnaturområden som ligger på privat mark, eller mark som ägs av kyrka eller bolag.

Avsaknaden av fastställt skötselansvar är ett problem när saker måste åtgärdas t.ex. spänger bytas ut, grillplatser och vindskydd underhållas. Likaså att närnaturområdena behöver ha en skötselplan rent skogligt vad gäller t.ex. röjning av sly, kontroll av säkerhet (murkna träd, vindfällan) och så vidare. Detta är även viktigt för att skolans närnaturområden ska kunna göras tillgängliga.

5.9 *Friluftsliv för god folkhälsa*

Nationellt mål

Att skapa goda förutsättningar för att människor kan vara regelbundet fysiskt aktiva i natur- och kulturlandskapet. Det innebär att evidensbaserade kunskaper om insatser som skapar förutsättningar för friluftsliv och främjar hälsa sammanställs och sprids till kommuner, landsting, ideella organisationer och andra berörda aktörer.

Precisering

- Genomförandet av effektiva insatser följs upp i kommuner. Det följs också upp hur samverkan mellan kommuner (t.ex. folkhälsosamordnare), landsting (t.ex. samordnare för FaR – Fysisk aktivitet på recept) och den ideella sektorn skapar förutsättningar för fler människor att bli eller förbli fysiskt aktiva genom friluftsliv.
- Evidensbaserade indikatorer som belyser sambandet mellan friluftsmiljöer och hälsa etableras.
- Utifrån aktuell forskning sammanställs kunskaper om effektiva metoder och insatser som främjar vistelser i friluftsmiljöer och hälsa. Dessa sprids till kommuner, landsting, ideella organisationer och andra berörda aktörer.
- Antalet kommuner som uppnår kriterierna fastställda för Sveriges friluftskommun ökar.

Nulägesbeskrivning av Örnsköldsvik

Precis som övriga kommuner i länet och landet i stort, är psykisk ohälsa allt vanligare även långt ner i åldrarna i Örnsköldsvik. Vällävnads-sjukdomar såsom hjärt-/kärlsjukdom, diabetes och övervikt/fetma fortsätter dominera hos befolkningen. Dessutom förväntas kostnader för sjukvård och äldreomsorg stiga kraftigt i framtiden på grund av åldrande befolkning och den demografiska obalansen med allt fler äldre jämfört med yngre, främst beroende på låga födelsetal. Befolkningens gemensamma fysiska, psykiska och sociala hälsa mäts i måttet folkhälsa, som tar hänsyn till både nivå och fördelning i befolkning. Människors aktivitetsmönster har förändrats och den stillasittande livsstilen ökar trots att andelen som motionerar/tränar regelbundet ökat något på sistone.

Fysisk aktivitet bland befolkningen i Örnsköldsvik ligger nu strax under rikssnittet. I den yngsta gruppen 16-29 år är fler än hälften aktiva medan andelen i övriga åldergrupper ligger under 45 procent. Det finns i allmänhet ett behov av ökad kännedomen om samband mellan naturens och friluftslivets betydelse för hälsa och välbefinnande. Det vardagliga stillasittandet i sig utgör en riskfaktor för ohälsa, därför är möjligheten till vardagsmotion i närmiljön där man vistas särskilt viktig. Även grupper som uppger att de inte är motionärer brukar tycka att tillgången till friluftsområden är viktig. Resultat från Friluftslivsenkäten 2012 visade på ett antal upplevda hinder för utövandet av friluftsliv, bland annat att rädsla och egna funktionsnedsättningar.

Kommunens målsättning är att öka tillgången på sunda säkra utomhusmiljöer och förbättra förutsättningarna för fysisk aktivitet bland annat genom infrastruktursatsning; gång- och cykelvägar och promenadstråk. Fokus för insatser är de inaktiva grupperna. Genom god samverkan mellan såväl offentliga aktörer som med ideella sektorn kan vi nå målet; fler regelbundet aktiva utomhus och därmed förbättra folkhälsan i Örnsköldsvik.

Utvecklingsområden

Örnsköldsviks goda tillgång till natur har stor utvecklingspotential och är en kostnadseffektiv resurs för att motverka hälsans ojämlika fördelning i befolkningen. Ett utvecklat friluftsliv i Örnsköldsvik, tillgängligt för alla, som lockar allt fler invånare till utevistelse och rörelse ger långsiktiga vinster mätt i folkhälsa, eftersom det gynnar såväl fysisk, psykisk och social hälsa.

Ett av de effektivaste sätten att främja fysisk aktivitet i befolkningen är att se till att invånare har goda förutsättningar för friluftsliv, rekreation och social samvaro utomhus i sin närmiljö. Med hjälp av kommunens starka föreningsliv och etablerad samverkan finns grundförutsättningar för ökad utevistelse.

För de äldre är den omedelbara närmiljön särskilt värdefull då man ofta har funktionsnedsättning som begränsar.

Trygghetskapande insatser som skyltning, god information (bl.a. om rovdjur), och utplacerade bänkar, möjliggör att fler tar sig ut.

Då allt fler flyttar in till centrala delar är det viktigt att värna de gröna områden som finns i anslutning till bebyggelsen.

5.10 God kunskap om friluftslivet

Nationellt mål

Det finns god kunskap om friluftslivet. Det innebär att det finns etablerad forskning och statistikinsamling kring friluftsliv som utgår från ämnesfältets bredd och mångvetenskapliga karaktär, är långsiktig över tiden och bygger på behoven hos friluftslivets aktörer.

Myndigheter, organisationer, kommuner, markägare och företag bör ha god kunskap och kompetens i frågor om friluftsliv, landskapets utformning, hållbart nyttjande och natur- och kulturturism.

Precisering

- Forskning om friluftsliv stöds på ett sätt som tillvaratar ämnets bredd, skapar bra möjligheter till finansiering och utveckling. En nationell nätverksorganisation är etablerad, angelägna forskningsområden är identifierade och en nationell forskarskola är inrättad. Forskning om friluftsliv uppfattas som en attraktiv karriärväg och svensk friluftsforskning står sig väl internationellt.
- Statistik om friluftslivet finns och är utformad för att motsvara samhällets behov. Statistiska centralbyråns ULF-undersökning (undersökning om levnadsförhållanden) och myndigheternas statistikinsamling har utvecklats för att passa de nya friluftslivspolitiska ambitionerna.
- Berörda myndigheter, organisationer, markägare, kommuner och företag har god kunskap och kompetens i frågor om friluftsliv, landskapets utformning, hållbart nyttjande och natur- och kulturturism omfattande hela friluftslivspolitikens bredd.
- Forskningsresultat och statistik om friluftsliv kommuniceras aktivt och sätts in i ett större sammanhang.

Nulägesbeskrivning av Örnsköldsvik

Kultur- och fritidsavdelningen samlar löpande in data i friluftsområden som används för att utvärdera och utveckla verksamheten. Det kan handla om besöksräkning och besökarenkäter. De kan till exempel genomföras före och efter särskilda insatser för att se hur de påverkar nyttjandet, eller mer regelbundet för att få en uppfattning om befolkningens friluftsutövande i ett särskilt område över tid.

Örnsköldsviks kommun har i samarbete med Länsstyrelsen Västernorrland och Höga Kusten Turism tagit fram en handledning för naturturism-entreprenörer. Den är tänkt som ett praktiskt stödmaterial för den som tänker bedriva ekonomisk verksamhet i natur- och kulturmiljön. Den tar bland annat upp lagar och föreskrifter, verksamhet i skyddade områden, förhållandet Allemansrätten/kommersiell naturturism och hållbar naturturism.

Natur- och friluftsrådet är ett forum för dialog och kunskapsöverföring mellan friluftslivets olika aktörer. Ett liknande forum för kommunala tjänstemän är Naturgruppen.

Örnsköldsvik kommun deltar i ett antal nätverk och sammanhang där den senaste forskningen på området presenteras och diskuteras. Ett av dessa är Naturvårdsverkets årliga Tankesmedja för friluftsliv där vår kommun varit representerad de senaste åren.

Utvecklingsområden

I arbetet med att ta fram friluftsprogrammet har en större enkätundersökning genomförts med en bredd i frågebatteriet som spänner från friluftsliv och utevistelse till fysisk aktivitet och transport. Det omfattande kunskapsunderlaget ökar i värde om undersökningen upprepas med jämna mellanrum. Den fungerar då som en baslinjemätning som senare undersökningar kan jämföras med och på så sätt bli ett verktyg för att utvärdera olika insatser med.

Formerna för samverkan i de forum där friluftslivets intressenter finns representerade kan utvecklas för att inhämta och sprida kunskap om friluftslivet och dess förutsättningar.